

2. Электронный журнал «Психологическая наука и образование» www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 / E-mail: box@psyedu.ru 2010, № 2.

3. Мони́на Г.Б., Раннала Н.В. Тренинг «Ресурсы стрессоустойчивости». — СПб.: Речь, 2009. — С. 250.

4. Губенко О.В. Методичні рекомендації з популяризації здорового способу життя у вищих навчальних закладах // Практична психологія та соціальна робота, №11(140) 2010. - С. 73.

5. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие.— Самара: БАХРАХ-М, 2001. — С. 672.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ І ГУМАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

УДК: 378.937 + 371.03

Орищенко В.Г.

Стаття присвячена визначенню вимог щодо змісту і рівнів професійної підготовки вчителів, а також критеріїв готовності їх особистості до самореалізації у сфері педагогічної діяльності і розробці універсального освітнього стандарту особистості вчителя-вихователя-фахівця.

Ключові слова: стандартизація і гуманізація вищої педагогічної освіти, формування готовності студентів до самореалізації у сфері педагогічної діяльності, критерії готовності, універсальний освітній стандарт особистості вчителя-вихователя-фахівця.

Статья посвящена определению требований к содержанию и уровням профессиональной подготовки учителей, а также критериям готовности их личности к самореализации в сфере педагогической деятельности и разработке универсального образовательного стандарта личности учителя – воспитателя – специалиста.

Ключевые слова: стандартизация и гуманизация высшего педагогического образования, формирование готовности студентов к самореализации в сфере педагогической деятельности, критерии готовности, универсальный образовательный стандарт личности учителя – воспитателя – специалиста.

Article is devoted to the definition of requirements for content and levels of teacher training, and readiness criteria for their identity to self-realization in the sphere of educational activities as well as the development of a universal educational standard of the individual teacher - an educator - specialists.

Key words: standardization and humanization of higher pedagogical education, formation of students' readiness for self-realization in the sphere of educational work, the criteria for preparedness, universal educational standard of the individual teacher - the teacher-specialist.

Актуальність дослідження. Зміна системи вищої освіти в Україні у зв'язку з новою соціальною обстановкою спричинила виникнення багатьох актуальних проблем, вирішення яких викликало необхідність перегляду багатьох параметрів вищої педагогічної освіти. Зокрема, це стосується проблеми стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти, оскільки відкриття нових спеціалізацій у педагогічних ВНЗ не завжди забезпечується обґрунтованим змістом навчальних дисциплін, продуманими, вивіреними, чіткими і самодостатніми навчальними планами й освітніми програмами, що їх реалізують. Результатом стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти, їхнього забезпечення в південному регіоні українського освітнього простору, повинен стати універсальний освітній стандарт особистості як методологічна основа оцінювання її готовності до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності. На нашу думку, використання багатоступеневості, багатоетапності, багаторівневості професійно-педагогічної підготовки під час її стандартизації і гуманізації сприятиме не лише реалізації ідеї багатофункціональності та багатоспрямованості цієї підготовки і готовності особистості до самореалізації в діяльності, але й виявленню закономірностей впливу процесів стандартизації і гуманізації на ефективність цієї підготовки й формування досліджуваної готовності.

Аналіз останніх публікацій. Розгляду проблем розвитку вищої педагогічної освіти в Україні присвячена низка сучасних досліджень українських учених. Зокрема, становлять інтерес концепція розвитку вищої педагогічної освіти ХХІ століття (А.А.Любарь, Д.Т.Федоренко), а також модель безпервної педагогічної освіти в регіоні (А.С.Мельниченко). Крім цього, нові концепції, напрямки підготовки вчителів розробляються А.Н.Алексюком, М.І.Шкілем та ін. Питання вдосконалення освітнього процесу і розвиток у ньому особистості досліджуються в соціологічному, філософському і педагогічному аспектах. Якщо в соціологічному плані аналізується виховний процес у вищій школі (Е.А.Якуба), то у філософському - світоглядна культура особистості (Р.А.Арцишевський, В.П.Іванов, Е.К.Бистрицький, Н.Ф.Тарасенко). Нарешті, як педагогічні – розкриваються проблеми формування особистості вчителя (І.А.Зязюн, Є.П.Білозерцев, А.С.Мельниченко, В.Ф.Моргун, Ю.В.Івашенко, І.П.Подласий, А.Г.Мороз), морального (І.Ф.Надольний) й естетичного (В.А.Кудін) виховання студентів.

Водночас, деякі питання професійно-педагогічної підготовки вчителя розглядаються опосередковано під час організації комплексного вивчення психології і педагогіки (А.В.Скрипченко, Я.І.Бурлака, М.В.Левченко, Н.В.Співак), гуманітаризації шкільного освіти (С.У.Гончаренко, Ю.І.Мальований); розробки політехнічних засад поєднання навчання з продуктивною працею (У.Н.Мадзигон), наукових засад підвищення ефективності навчання засобами наочності (В.І.Євдокімов) і дидактичних засад розвитку пізнавальної діяльності учнів (А.І.Дьомін); дослідження морального виховання школярів (В.Ю.Биков, А.В.Бабак, Р.М.Шамелашвілі, В.С.Заслуженко, А.П.Кондратюк) і формування в них активної життєвої позиції (А.С.Киричук).

На підставі вищезазначеного доходимо висновку, що проблема професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах піддавалася в Ук-

раїні фундаментальній розробці із соціально-філософських і психолого-педагогічних позицій.

Мета статті полягає у визначенні закономірностей впливу стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти на рівень професійної підготовки студентів педагогічних ВНЗ.

Основний виклад матеріалу. Відповідно до концепції дослідження стандартизацію і гуманізацію вищої педагогічної освіти спрямовано на оволодіння готовністю особистості до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності як головної мети удосконалювання професійної підготовки вчителя. Виходячи з цього, вони виступали як процеси розробки і реалізації вимог до змісту і рівнів: професійно-педагогічної підготовки у вигляді організації педагогічної й предметної діяльності майбутніх учителів; готовності особистості до самореалізації в професійній діяльності як багатофункціональної і багатоспрямованої системної цілісності. Отже, стандартизація і гуманізація стали методологічною основою професійно-педагогічної підготовки студентів, умовою її вдосконалювання.

Слід зазначити, що однією зі специфічних рис методики стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти була її цілісність. Вона досягалася на основі використання розроблених нами системного, програмно-цільового, функціонально-компонентного, критеріального та культурологічного підходів до дослідження напрямів, функцій діяльності вчителя-вихователя-спеціаліста; визначення критеріїв, спрямованості й рівнів готовності особистості до самореалізації у професійно-педагогічній діяльності.

З огляду на вищевикладене можна констатувати, що стандартизація і гуманізація вищої педагогічної освіти як два взаємозалежних процеси забезпечують багатоступеневість, багатоетапність, багаторівневність та багатоспрямованість професійно-педагогічної підготовки і на основі комплексного підходу створюють основу для реалізації принципів системної цілісності, наступності, безперервності у процесі організації професійної діяльності.

Створення універсальної стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти дозволяє використовувати узагальнені стандарти і ціннісні орієнтації кожному викладачу вищого навчального закладу під час аналізу навчальних планів, створенні освітніх програм, визначенні змісту навчальних дисциплін. Зокрема, використовувати універсальний стандарт обов'язкового мінімуму змісту дисциплін [1, 2]. Необхідно підкреслити, що інтеграція знань, умінь, навичок відбувається на всіх рівнях стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти (навчальних планів, освітніх програм, навчальних дисциплін), в усіх напрямках професійно-педагогічної підготовки (психолого-педагогічному, загальнокультурному, спеціальному) і відбивала спрямованість готовності особистості до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності.

На основі викладеного можна констатувати, що стандартизація і гуманізація вищої педагогічної освіти на рівні навчальних планів, програм і змісту навчальних дисциплін не тільки дозволяє сформулювати узагальнені вміння готовності особистості до самореалізації у професійно-педагогічній діяльності, але й є оптимальною умовою вдосконалювання професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів [3].

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи дозволяє виявити такі закономірності впливу процесів стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти на вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя і формування в нього готовності самореалізувати себе в діяльності:

1. Чим вищий рівень стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти, тим вищий рівень його теоретико-методологічного розуміння й осмислення як особливої сфери соціокультурної практики, що визначає формування готовності особистості до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності.

2. Чим сильнішим є вплив стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти на систему професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, тим гнучкішою й оптимальнішою стає готовність особистості до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності.

3. Чим послідовніше впроваджуються теоретико-методологічні основи стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти, тим упорядкованішими й доречнішими є функції та напрямки професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, що визначають рівні цієї підготовки.

4. Чим погодженішими й універсальнішими створюються відносини між функціями і напрямками професійно-педагогічної підготовки, тим більше підсилюється спрямованість студентів на формування узагальнених теоретико-методологічних і технологічних умінь готовності майбутніх учителів самореалізувати себе в діяльності.

5. Інтенсивність розвитку готовності майбутнього вчителя самореалізувати себе в діяльності більше залежить від формування узагальнених теоретико-методологічних та технологічних умінь, що набуваються під час психолого-педагогічної, ніж від загальнокультурної й спеціальної підготовки.

6. Чим більш гармонійним, цілісним, спадкоємним і безперервним є розвиток у єдності узагальнених теоретико-методологічних і технологічних умінь студента, тим вищий рівень сформованості готовності особистості до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності.

7. Чим вищий рівень сформованості узагальнених теоретико-методологічних умінь, тим надійніше і динамічніше розвиваються узагальнені технологічні уміння готовності особистості самореалізувати себе в професійно-педагогічній діяльності [4, 6].

Дослідження проводилося за двома основними напрямками: 1) розробка цілісного стандартно-ціннісного оцінювання готовності особистості до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності; 2) розробка універсальних стандартів особистості вчителя трьох рівнів підготовки: бакалавра, спеціаліста, магістра.

Розглянемо універсальний освітній стандарт особистості бакалавра педагогічної освіти, що являє собою систему узагальнених технологічних умінь як вимог до готовності особистості самореалізувати себе у професійно-педагогічній діяльності. З одного боку, вони розроблялися на основі системного, програмно-цільового, функціонально-компонентного, критеріального і культурологічного підходів до дослідження такої готовності особистості майбутнього вчителя. З іншого – внаслідок виявлення закономірностей впливу про-

цесів стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти на систему вдосконалення підготовки майбутніх педагогів і формування їхньої готовності до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності. Узагальнені технологічні вміння готовності бакалавра педагогічної освіти до професійної діяльності відповідають основним функціям цієї діяльності: виховній, соціальній, дидактичній, виконання яких відбиває зміст педагогічної освіти за основними напрямками професійної підготовки.

1. Уміння виконувати виховну функцію психолого-педагогічної діяльності бакалавра педагогічної освіти: уміння спонукати тих, хто навчається, до виконання навчально-трудова завдань для формування в них інтелектуальної і соціальної активності; уміння керувати перцептивним, розумовим, емоційним, вольовим та іншими компонентами діяльності; уміння знаходити ціннісні орієнтації в педагогічному середовищі;

2. Уміння виконувати соціальну функцію психолого-педагогічної діяльності бакалавра педагогічної освіти: уміння будувати взаємини з колегами й учнями; уміння організувати освітній процес у різних соціокультурних умовах.

3. Уміння виконувати дидактичну функцію психолого-педагогічної діяльності бакалавра педагогічної освіти: уміння володіти сучасними способами знаходження інформації про освітній процес, сучасними педагогічними технологіями; уміння проектувати педагогічну діяльність на підставі системного підходу; уміння досліджувати педагогічні об'єкти, суб'єкти, факти, явища, ситуації, процеси, оцінювати, самооцінювати їх.

4. Уміння виконувати виховну функцію предметної діяльності бакалавра педагогічної освіти: уміння спонукати тих, хто навчається, до виконання завдань предметної підготовки; володіння сучасними уявленнями про механізми саморегуляції і саморозвитку суспільства, проблеми взаємодії суспільства і природи, суспільства і культури, суспільства й особистості; орієнтація в ціннісних основах господарської і трудової діяльності; уявлення про різні етичні й естетичні цінності; ціннісні уявлення про фізичну культуру.

5. Уміння виконувати соціальну функцію предметної діяльності бакалавра педагогічної освіти: володіння методикою міжнетичної комунікації; володіння методикою мовної комунікації; уміння організувати процес вивчення предметних дисциплін у різних соціокультурних умовах.

6. Уміння виконувати дидактичну функцію предметної діяльності бакалавра педагогічної освіти: уміння володіти знаннями про інформаційні процеси в природі і суспільстві, комп'ютерні технології; уміння проектувати предметну діяльність на підставі системного підходу; уміння аналізувати, оцінювати: соціальні явища і процеси; основні економічні події; сучасні політичні відносини і процеси; мову, символіку й образність мистецтва; явища сучасного літературного життя.

Отже, організація стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти дозволяє розробити рівні підготовки у вищій школі бакалавра і на цій основі створювати професійно-освітні характеристики бакалаврів різних спеціальностей педагогічних ВНЗ, використовуючи єдину систему критеріїв-вимог, ціннісних орієнтирів на підставі реалізації принципів наступності, безперервності і цілісності вищої педагогічної освіти [7].

Так, наприклад, здійснювалася розробка освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра педагогічної освіти, соціального педагога. Підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр педагогічної освіти, соціальний педагог» відбувається на базі загальної середньої освіти. Нормативний термін навчання – 4 роки. Спеціальність – «Соціальна педагогіка». Кваліфікація – «Бакалавр педагогічної освіти. Соціальний педагог». Кваліфікаційна характеристика бакалавра педагогічної освіти, соціального педагога (також як спеціаліста й магістра, відповідно до системи вдосконалювання професійної підготовки майбутніх учителів на основі стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти) містила: професійне призначення бакалавра; систему соціально-професійних завдань і функцій соціально-професійної діяльності бакалавра; загальні вимоги до особистості бакалавра, соціального педагога; систему критеріїв-вимог у вигляді знань та вмінь, що визначають готовність бакалавра до самореалізації в соціально-професійній діяльності.

Професійне призначення бакалавра, соціального педагога полягає в його готовності до самореалізації в роботі в сім'ї, різних типах освітніх закладів, позашкільних установах, спеціальних профілактичних установах, соціальних службах, дитячих та юнацьких громадських організаціях, зорієнтованих на вирішення завдань соціального виховання дітей.

Бакалавр, соціальний педагог, підготовлений для проведення активної творчої дослідницької, організаторської, прогностичної, послужливо-профілактичної, соціально-терапевтичної, організаційно-комунікативної, захисної діяльності, пов'язаної із соціальною профілактикою, соціальним обслуговуванням, соціальними послугами, соціальною допомогою, соціальною реабілітацією дітей і молоді.

Бакалавр, соціальний педагог має такі посадові обов'язки: організація різних видів діяльності; дослідження й прогнозування процесу соціальної взаємодії; попередження та профілактика негативних явищ, соціальна терапія; організація комунікації; правовий захист. Перед ним стоять такі соціально-професійні завдання, як-от:

1. Організація тієї чи іншої діяльності, вплив на зміст дозвілля, допомога в працевлаштуванні, професійній орієнтації й адаптації, координація діяльності підліткових і молодіжних об'єднань, організація взаємозв'язку особистості з медичними, освітніми, культурними, спортивними, правовими закладами, товариствами та благодійними організаціями.

2. Дослідження, програмування і прогнозування: процесу соціального розвитку мікрорайону і конкретного мікросоціуму; діяльності конкретних інститутів, які беруть участь у соціальному формуванні особистості.

3. Передбачення і приведення в дію механізму попередження та подолання негативних впливів у соціально-правовому, юридичному й психологічному планах, організація соціотерапевтичної допомоги, забезпечення захисту прав у суспільстві, допомога підліткам і молоді в період соціального та професійного визначення.

4. Залучення добровільних помічників і населення мікрорайону до соціальної праці та відпочинку, ділових і особистісних контактів, зосередження інформації та налагодження взаємодії між різними соціальними інститутами в роботі з клієнтом.

5. Використання арсеналу правових норм для захисту прав й інтересів клієнтів, сприяння використанню засобів державного примусу та реалізації юридичної відповідальності особами, які допускають прямі чи опосередковані протиправні дії.

Загальні вимоги, що ставляться до бакалавра, соціального педагога, полягають у тому, щоб: бути ознайомленим з основними розділами гуманітарних й соціально-економічних наук; знати історію України, історію вітчизняної і світової культури, основні положення філософії та сучасних економічних й політологічних теорій, основи правознавства, психології і педагогіки; знати етичні й правові норми, що регулюють взаємини людини та суспільства, довкілля; мати цілісне уявлення про процеси і явища, що відбуваються в природі й суспільстві; мати наукове уявлення про здоровий спосіб життя, володіти вміннями і навичками фізичного самовдосконалення; мати розвинуте соціально-професійне мислення; володіти діловою українською мовою, однією іноземною мовою на рівні, що забезпечує двобічний переклад спеціальної літератури і спілкування на елементарному рівні; володіти професійною мовою предметної галузі знань, уміти коректно виражати й аргументовано обґрунтовувати положення предметної галузі знань; володіти сучасними засобами пошуку, обробки та використання інформації, вміти інтерпретувати й адаптувати інформацію для професійної діяльності; використовувати методи розв'язання соціально-педагогічних завдань; володіти знаннями основ виробничих відносин; уміти в умовах розвитку науки і мінливої соціальної практики робити переоцінку одержаного досвіду, аналіз своїх можливостей, оволодівати новими знаннями; розуміти сутність і соціальне значення своєї майбутньої професії; уміти розробляти й використовувати моделі для якісного та кількісного аналізу; уміти ставити мету і завдання, пов'язані з реалізацією соціально-професійних функцій; кооперуватися з колегами, колективом, знаходитися з методами управління, знати основи педагогічної майстерності.

На основі універсального освітньо-кваліфікаційного стандарту особистості бакалавра педагогічної освіти було розроблено кваліфікаційний стандарт бакалавра педагогічної освіти, соціального педагога, в основу якого було покладено критерії-вимоги до готовності особистості самореалізувати себе в соціально-професійній діяльності [9].

Бакалавр, соціальний педагог повинен володіти знаннями: методології, історії, теорії соціальної педагогіки та соціальної роботи з різними віковими категоріями населення; методів організації консультативної допомоги сім'ї, різним категоріям молоді з питань працевлаштування, організації здорового способу життя, культуро-освітньої діяльності; специфіки роботи з молодіжними організаціями й об'єднаннями, форм і методів масової, колективної й індивідуальної роботи за місцем проживання; методів проведення соціально-педагогічних досліджень; особливостей індивідуальної роботи з людьми з обмеженими фізичними можливостями; соціально-педагогічних аспектів роботи з людьми літнього віку; особливостей роботи на телефоні довіри з дітьми і молоддю в кризових ситуаціях; специфіки діяльності соціального педагога з фасилітації положення людей, які повернулися з місць позбавлення волі.

Бакалавр, соціальний педагог повинен уміти: досліджувати, прогнозувати й організувати виховну, превентивну, корекційну і реабілітаційну роботу з різними категоріями молоді; використовувати методи організації консультативної допомоги сім'ї, різним категоріям молоді з питань працевлаштування, організації здорового способу життя, культурно-освітньої діяльності; визначати, відповідно до типу молодіжних угруповань, соціально значущу модель їхньої діяльності; використовувати методи проведення соціально-педагогічних досліджень; розробляти соціальні моделі і застосовувати методи навчання, виховання і спілкування особистостей з обмеженими фізичними можливостями; упроваджувати масові, колективні й індивідуальні форми та методи адаптації і реабілітації людей літнього віку; розробляти план виходу особистості з кризового стану; створювати програми позитивної поведінки людей, які повернулися з місць позбавлення волі.

На підставі вищезазначеного, доходимо висновку, що впровадження процесів стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти дозволяє реалізувати концепцію дослідження, спрямовану на вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки студентів і формування в них готовності самореалізувати себе в майбутній діяльності. Перспективу подальшого дослідження вбачасмо у виявленні закономірностей впливу стандартизації і гуманізації вищої педагогічної освіти на вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки спеціалістів та магістрантів і на формування готовності студентів до діяльності.

Література:

1. Абдуллина О.А. Комплексная экспертиза состояния и перспективы развития общепедагогической подготовки учителя / О.А.Абдуллина // Педагогическое образование. – 1991. – Вып. 4. – С. 7-11.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г.Ананьев. – М., 1977. – 380 с.
3. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса в школе / Ю.К.Бабанский. – М., 1982. – 193 с.
4. Вакуленко В.Н. Педагогические условия формирования у старшеклассников профессионально значимых качеств будущего учителя: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Вакуленко Валентина Николаевна. – К., 1993. – 175 с.
5. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: [кн. для учителя] / В.А.Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
6. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров. – М., 1990. – 144 с.
7. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – К., 1993. – 31 с.
8. Легостаев И.И. Модульная концепция подготовки специалистов / И.И.Легостаев. – Санкт-Петербург: Научный издательский центр “Кафедра”, 1997. – 97 с.
9. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности / И.Я.Лернер. – М.: Знание, 1980. – 96 с.